

Обличчя війни. Військова хроніка 1936-1988

Американська журналістка Марта Геллхорн була свідком найбільших військових сутичок XX століття: від громадянської війни в Іспанії до Другої світової, від радянсько-фінської до арабо-ізраїльської війни, від американського вторгнення до В'єтнаму до конфліктів у Сальвадорі та Нікарагуа у 1980-х. Зневажаючи брехню офіційних прес-релізів, Геллхорн скрізь лізла в самий пекло, спілкувалася з солдатами, пораненими та біженцями і писала, як виглядає війна для простих людей, які потрапили до її жорна. Авторська збірка репортажів «Обличчя війни», що охопила майже п'ятдесят років кровопролиття та безуспішних спроб встановити міцний світ, – різке, як ляпас, висловлювання про стан людства, нітрохи не застаріле і за наступні півстоліття.

Марта Геллхорн

ОБЛИЧЧЯ ВІЙНИ

ВІЙСЬКОВА ХРОНІКА
1936-1988

Видавництво
«К Н Т»
Київ - 2024

УДК 355.01

Г 31

Martha Gellhorn
THE FACE OF WAR
WRITINGS FROM THE FRONTLINE,
1936–1988

Переклад українською — Роман Гекурський

Геллхорн Марта

Г 31 Обличчя війни. Військова хроніка 1936-1988. / Марта Геллхорн. — Київ: Видавництво «КНТ», 2024. — 486 с.

ISBN 978-611-01-3383-8

Американська журналістка Марта Геллхорн була свідком найбільших військових сутичок ХХ століття: від громадянської війни в Іспанії до Другої світової, від радянсько-фінської до арабо-ізраїльської війни, від американського вторгнення до В'єтнаму до конфліктів у Сальвадорі та Нікарагуа у 1980-х. Зневажаючи брехню офіційних прес-релізів, Геллхорн скрізь лізла в самий пекло, спілкувалася з солдатами, пораненими та біженцями і писала, як виглядає війна для простих людей, які потрапили до її жорна. Авторська збірка репортажів «Обличчя війни», що охопила майже п'ятдесят років кровопролиття та безуспішних спроб встановити міцний світ, – різке, як ляпас, висловлювання про стан людства, нітрохи не застаріле і за наступні півстоліття.

ISBN 978-611-01-3383-8

© 1993, 1936, 1937, 1938, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945,
1959, 1966, 1967, 1983, 1985, 1986, 1987, 1988 by Martha Gellhorn
© Видавництво «КНТ», 2024..

Вступ. 1959 рік

Коли я була молода, я вірила в прогрес, у здатність людини ставати кращою і думала, що журналістика – це дороговказ. Якби людям відкрили правду, якби показали б їм без прикрас ганьбу і несправедливість, які панують у світі, вони негайно зажадали б вжити потрібних заходів, покарати злочинців і подбати про невинних. Як люди повинні були здійснити ці зміни, я не знала. Це вже їхня справа. А робота журналіста – приносити новини, бути очима людської совісті. Думаю, я уявляла собі громадську думку могутньою силою – чимось на кшталт торнадо, яке завжди летить слідом за ангелами.

У роки моїх палких сподівань, коли історія вкотре йшла не туди, коли люди закривали очі на насильство і жорстокість, а то й заохочували їх, а безвинні не отримували нічого, окрім неприємностей, я звинувачувала в усьому вождів. Під цим словом я розуміла невизначену сукупність політиків, промисловців, власників газет, фінансистів: невидимих, холодних, амбітних людей. «Народ» був хорошим за визначенням; якщо в нього не виходило поводитися добре, я пояснювала це невіглаством або безпорадністю.

Знадобилося дев'ять років, Велика депресія, дві програні війни й одна капітуляція[1] – і тільки після цього я зневірилася в силі преси. Поступово я усвідомила, що люди швидше ковтають брехню, ніж правду, начебто у брехні домашній, приємний, звичний смак. Були брехуни і в моїй професії, а вже вожді завжди ліпили з фактів усе, що їм заманеться. Джерела

брехні були невичерпні. Хороші люди, які боролися зі злом, де б вони його не бачили, завжди становили лише доблесну меншість, тоді як мільйони слухняно збуджувалися і заспокоювалися, підкоряючись будь-якій брехні. Дороговказна зірка журналістики світила не яскравіше за світлячка.

Я була членом федерації Кассандр, де моїми колегами були іноземні кореспонденти, яких я зустрічала під час кожної катастрофи. Вони роками писали про піднесення фашизму, його жахи і безсумнівну загрозу, яка від нього виходить. Якщо хтось і прислухався до них, відреагувати на попередження ніхто не спромігся. Жах, який вони давно пророкували, прийшов вчасно, крок за кроком, як за розкладом. Зрештою ми перетворилися на самотніх санітарів, які намагаються витягнути з-під уламків окремих людей. Якщо вдавалося врятувати одне життя з рук празького гестапо або інше – з-за колючого дроту в пісках Аржель-сюр-Мер[2], це втішало, але навряд чи мало стосунок до журналістики. Опір, інтриги, шантаж і гроші іноді могли допомогти одній-другій людині. А всі наші статті з тим самим успіхом можна було б написати невидимим чорнилом, надрукувати на листках дерев і розвіяти їх за вітром.

Після війни у Фінляндії я думала про журналістику як про перепустку в перший ряд: тобі потрібні лише відповідні документи і робота, і ти отримуєш квиток на виставу, в якій твориться історія. Під час Другої світової війни я тільки й робила, що хвалила добрих, хоробрих і шляхетних людей, яких бачила, хоч і розуміла, що це абсолютно марне заняття. Коли траплялася нагода, я викривала дияволів, які присвятили своє життя знищенню людської гідності; і це теж було марно. Я відчувала абсурдну професійну гордість, коли добиралася туди, куди планувала, і вчасно надсилала свої матеріали до

Нью-Йорка, але я не могла обдурити себе і повірити, що моя робота військового кореспондента має хоч якесь значення. Війна – це злякисна пухлина, ідіотизм, в'язниця. Біль, якого вона завдає, неможливо описати або уявити, але війна стала нашим станом і нашою історією, місцем, у якому нам доводилося жити. Я належала до особливого типу тих, хто нажився на війні; мені щастило, і мені платили за те, щоб я проводила час із приголомшливими людьми.

Після перемоги у Другій світовій я застрягла в атмосфері війни ще на рік, оскільки усталений мир виявився неміцним і крихким. На Яві я побачила післявоєнну «маленьку» війну нового зразка й усвідомила, що більше ніде і ніколи не хочу бачити нічого пов'язаного з війною. Можливо, та жалюгідна кривава колотнеча в Індонезії була неминуча. Високі білі люди були завойовані й принижені низькорослими жовтими людьми[3]; чому хтось мав знову визнати білу людину господарем? Індонезійські голландці, схожі на скелети й примари, повернулися з японських в'язниць, зі страшного будівництва залізниці через джунглі; їхні хворі, голодні жінки й діти вийшли на волю після багатьох років, проведених у японських концентраційних таборах на Яві, й одразу ж на них напали місцеві жителі, якими раніше вони намагалися управляти дбайливо й порядно. І індонезійцям, і голландцям потрібен був час, щоб оговтатися від війни і навчитися жити по справедливості. Часу не було. Ніщо з написаного кимось не могло ні скоротити ці тортури, ні врятувати бодай одну жертову – білу чи смагляву.

Дати людям урок – найкраще і найефективніше, що може зробити журналістика. Але, судячи з усього, люди не хочуть вчитися ні на своєму досвіді, ні на чужому. І якщо агонія Другої світової війни нічому їх не навчила, що взагалі могло б їм

допомогти? Безсумнівно, повоєнний світ – це насмішка над надією і образа всіх тих, хто загинув заради того, щоб ми вижили.

У той час, коли цивілізація, здавалося, рішуче намацувала свій шлях до самогубства, найрозумнішим заняттям для пересічного громадянина, що очікує на кінець світу, було вирощувати власний сад, щоб зробити його настільки чистим, симпатичним і приємним, наскільки це можливо. Я вигадала собі життя за високими стінами такого саду, і воно здавалося мені гарним, оскільки було нешкідливим.

Зараз я думаю інакше. Раніше я завжди орієнтувалася на результат і вірила, що існує досяжна мета – перемога чи поразка. Можна було сподіватися на перемогу, впадати у відчай через поразку. На даному етапі свого життя я думаю, що це нісенітниця.

До винаходу атомної бомби, водневої бомби, кобальтової бомби (і що там ще може на нас чекати попереду) у нас були причини уявляти історію людства як гігантські нескінченні американські гірки, де вагончики то злітають угору, то падають униз. Пасажири на цьому атракціоні змінювали один одного і все ж таки становили єдиний невичерпний потік: вони міняли одяг і багаж, розмовляли різними говірками, але залишалися чоловіками, жінками і дітьми, незмінно людяними. Єдине, за що відповідав кожен пасажир цих американських гірок, наскільки я могла судити, – власна поведінка під час подорожі. Кожен несе відповідальність за свої кроки, але жоден крок не є останнім. З поведінки окремої людини, якою б вона не була, складається її приватна доля, але загальний результат від неї не залежить. І перемога, і поразка – швидкоплинні миті. Не існує цілей, є тільки засоби.

Журналістика – це засіб; і зараз я думаю, що розповідати правду цінно саме по собі. Серйозна, уважна, чесна жур-

налістика необхідна не як дороговказ, а як форма гідної поведінки для репортера і для читача. Я більше не журналіст; як і у випадку інших пересічних громадян, єдина правда, яку я повинна розповісти, – моя власна.

Незважаючи на офіційну нісенітницю про «чисті» бомби і тактичну ядерну зброю, кожен, хто може читати газети або слухати радіо, знає, що дехто з нас, смертних, володіє силою, здатною знищити людський рід і його дім земний. Нам навіть не потрібно вести війну; тільки готуючись до неї, граючись із нашою новою зброєю, ми отруюємо повітря, воду, ґрунт нашої планети, шкодимо здоров'ю тих, хто живе, і позбавляємо шансів тих, хто ще не народився. Як може хтось десь не думати про те, наскільки нерозважливі ядерні випробування і що ми ризикуємо знищити себе, якщо застосуємо цю зброю на війні?

Світові лідери надзвичайно захоплені особистими чварами. Вони мчать на літаках у своїх божественних справах; зустрічаються один з одним, завжди тільки один з одним; радяться в різних урядових палацах і роблять заяву за заявою в пресі. Їхні промови звучать так, начебто вони вірять, що ядерну війну можна виграти або програти, причому ми можемо опинитися втягнутими в неї з великою ймовірністю, у будь-яку хвилину, без попередження. («Не хвилюйтеся. Ми знищимо ворога нашими надшвидкісними, надзвуковими, тричі міжконтинентальними, рентгенонавідними, антинаступально-оборонними ракетами. Не бійтеся. Ми спалимо ворога нашими найкращими, найкрихітнішими суперсмертноносними бомбами. Тим часом, дорогі товариші, громадяни, співвітчизники, вірнопіддані, ваш обов'язок – цивільна оборона; викопайте невеличку вибухостійку яму на задньому дворі та чекайте там апокаліпсису»).

Світові лідери, здається, втратили зв'язок із життям тут, на землі, забули про людей, якими вони керують. Або, можливо, ті, ким вони керують, – настільки численні й настільки безмовні – перестали бути для них по-справжньому реальними, це вже не живі люди, а цифри майбутніх втрат. Нас ведуть, і ми повинні йти, хочемо ми того чи ні; адже бігти нам нікуди.

Але ми не зобов'язані йти мовчки; у нас усе ще є право і обов'язок, як у пересічних громадян, говорити правду. Як одна з мільйонів ведених, я не дозволю гнати себе далі цією дорогою дурнів, яка веде в нікуди, не піднявши свого голосу на знак протесту, нехай навіть моє «НІ» і буде таким самим тихим, як цвіркун цвіркуна. Моє «НІ» – ця книга.

Важко втриматися від просторікувань, не зриватися на крик або вереск. І ще важче (для мене вже точно) вести логічну розповідь: «по-перше», «по-друге», «по-третє», вибудовувати один логічно вивірений абзац за іншим. Я бачу загадки і складнощі скрізь, куди б не подивилася, і ніколи я не зустрічала людини, яка була б послідовною у всьому. Але все ж, якщо дуже сильно постаратися, іноді можна сказати те, що маєш на увазі.

Не потрібно вказувати на мої протиріччя, я їх знаю і відчуваю. Я думала, що почати боротися з Гітлером, усіма його поплічниками і тим, що вони робили і за що виступали, потрібно було щонайменше на три роки раніше, а не 1939 року. При цьому наша перемога лише на якийсь час позбавила нас від нестерпного зла; вона нічого не вирішила. Війна, коли в неї є хоч якась мета, – це операція, під час якої в певний час видаляють певну ракову пухлину. Рак знову повертається в різних формах, вражаючи різні народи; ми не виробили жодного профілактичного лікування. Знову і знову нам доводиться-

ся вдаватися до хірургії на межі життя і смерті. Але людство завжди її витримувало і виживало.

Я не вірю, що можливий мир у всьому світі – скрізь і завжди. Я не вірю у здатність людини ставати кращою, що було б необхідним для загального миру; я вірю лише в людський рід і вірю, що він має тривати. Наші лідери недостатньо мудрі, недостатньо хоробрі, недостатньо благородні для своєї роботи. А ми, якими керують, здебільшого або вівці, або тигри; і всі винні в головному людському гріху – дурості. І через це на нас чекають нові війни; ми ніколи не були від них вільні. Я ненавиджу цей факт, але приймаю його.

Однак ядерна війна не схожа на жодну іншу війну, що загрожувала людству, і про неї не можна міркувати, використовуючи старі звичні терміни. Ядерна війна досягає масштабу, раніше небаченого в історії, масштабу, породженого величезним, божевільним марнославством.

Ми майже не пам'ятаємо, хто воював у Війні Червоної і Білої троянди та чому, проте ця війна тривала тридцять років і напевно стала страшною темною ніччю для солдатів і мирних жителів, які потрапили в її пастку. Проте ми все ще тут: світ природи залишився здоровим, милостивим і прекрасним; людський рід продовжився, не заражений ні в кістках, ні в крові, ні в розумі. З часів найперших людських воєн і до наших останніх несамовитих конфліктів, що охопили весь світ, ми могли вбивати лише один одного. Тепер же ми здатні вбити саме майбутнє. І ми настільки самовпевнені, що насмілюємося до цього готуватися, – божевільні пігмеї, що загрожують самому існуванню природи.

Через п'ятсот років наша сварка між Сходом і Заходом здаватиметься такою ж безглуздою, як Війна Троянд.

Ким ми себе уявили, якщо вважаємо, що можемо покласти край усьому сущому?

У цей момент я чую гучні й гнівні голоси, такі ж пристрасні, як і мій, які кажуть: але вижити – це ще не все. Якщо люди не боротимуться проти тиранів і рабства, життя нічого не варте і цивілізація має зникнути. І так далі. Я не можу зрозуміти цей аргумент, хоч і намагалася. Я не уявляю, як людський дух, ув'язнений у людському тілі, буде здатний плекати свободу, поважати права інших та практикувати свій вищий талант – кохання, у той час, коли земля стане безплідною через створені людиною отрути, повітря буде отруєне, а людей охоплять хвороби та смерть. Я не уявляю, які людські цінності можна буде захищати, коли все людство зникне разом із добром і злом.

Якщо ми розв'язуємо або допускаємо війну, ми на неї заслуговуємо; але ми повинні обмежити допустимі засоби ведення війни і місця бойових дій – одним словом, тримати наші злочини під контролем. Ми будемо змушені задовольняти безумство, яке присутнє в людській природі, за допомогою невеликих неядерних воєн того типу, до якого ми все більше і більше звикаємо. Убивство одне одного – наша давня традиція; але тільки ми – ті, хто живе зараз, – повинні розплачуватися за цю огидну дурість. Ніщо з того, що хвилює нас у коротку мить історії, поки ми живемо, не дає нам право зупинити час, перекреслити майбутнє, покласти край дивам, славі, трагедіям і нещастям людського роду.

Ця книжка складається з вибраних репортажів, які я готувала під час воєн, що йшли протягом восьми років у восьми країнах. Люди в цих статтях – звичайні люди, хто завгодно; те, що трапилося з ними, трапилося і з незліченною безліччю ін-

ших людей. Замальовки невеликі, але їх багато, і мені здається, що в підсумку вони зливаються в єдину страшну картину.

У війни є тільки один сюжет; у ньому керують балом голод, безпритульність, страх, біль і смерть. Голодні поранені діти мали абсолютно однаковий вигляд у Барселоні 1938 року і в Неймегені 1944-го. Біженці, змушені разом з усіма своїми пожитками брести геть від війни в пошуках хоч трохи безпечного притулку, були одним народом по всьому світу. Безформний згорток із тілом американського солдата в снігу в Люксембурзі був схожий на труп будь-якого іншого солдата в будь-якій іншій країні. Війна – це жахливе повторення.

Я писала дуже швидко, як і повинна була; і я завжди боялася, що забуду точний звук, запах, слова, жести, характерні саме для того моменту і місця. Сподіваюся, з роками я навчилася писати краще. Суть цих статей у тому, що вони правдиві; вони розповідають те, що бачила я. Можливо, вони нагадають іншим, як нагадують мені, обличчя війни. Навряд чи ми маємо право його забути. Я вважаю, що саме пам'ять і уява, а не ядерна зброя, – найсильніші стримувальні фактори.

Вступ. 1986 рік

Перший репортаж цієї книги було написано 49 років тому. Після того як я протягом усього життя спостерігала за війнами, війна мені бачиться ендемічною хворобою людства, носії якої – уряди. Тільки уряди готують, оголошують і ведуть війни. Жодного разу не траплялося такого, щоб полчища громадян самі по собі стовпилися біля урядових будівель і вимагали війни. Перш ніж вони зловлять військову лихоманку, їх потрібно заразити ненавистю і страхом. Потрібно вселити громадянам, що їм загрожує ворог і що життєво важливі інтереси їхньої держави під загрозою. Життєво важливі інтереси держави, завжди зав'язані на владу, не мають нічого спільного з інтересами громадян – приватними і простими, завжди пов'язаними з прагненням до кращого життя для себе і своїх дітей. Заради таких інтересів людина працює, а не йде вбивати інших людей.

Я з підозрою ставлюся до будь-яких можновладців (за винятком кількох гідних захоплення людей) і їхніх уявлень про життєво важливе. Якби уряди належним чином виконували свою роботу, вони зосередилися б на тому, щоб забезпечувати гідне управління своїми країнами в інтересах найбільшої кількості громадян: вони б не тринькали значної частки накопичених суспільством ресурсів на озброєння і не заощаджували б на потребах народу. Багаті, бідні чи середнячки – всі уряди знаходять гроші на війну, і всі уряди з кожним роком витрачають дедалі більше і більше грошей – неймовірно кіль-

кість грошей, – щоб накопичувати озброєння. І всі вони, демократії чи диктатури, існують на гроші своїх народів, але шкодують коштів, щоб забезпечити цим народам гідні умови життя. Ми живемо у світі, де занадто багато зброї і занадто мало ситих людей.

Щоб почати війну, потрібен агресор – уряд настільки амбітний і жадібний, що вважає завоювання територій своїм державним інтересом. Але уряд-агресор продає своєму народу проєкт війни як захисний захід: це їм погрожують, вони оточені, їх провокують; вороги готові напасти на них. На жаль, людей легко змусити повірити в будь-яку брехню; люди жадливо довірливі та беззахисні, коли перед ними розмахують прапорами і навіюють їм помилковий патріотизм. І щойно війна починається, уряд бере на себе всю повноту влади: громадяни повинні підкорятися наказам свого уряду, навіть якщо ранній ентузіазм вщух. Крім того, люди розуміють, що якою б безглуздою не була війна, краще її не програвати.

У нації або націй, які зазнали нападу, немає іншого вибору, крім як боротися з агресором. Але невже уряди, якщо вони компетентні, не можуть побачити загрозу і заздалегідь вжити заходів, щоб не дати агресору завершити підготовку до війни? Цілком імовірно, Гітлера можна було зупинити 1936 року, коли він ввів війська в Рейнську область, порушивши умови Локарнських договорів[4]. І хіба не можна було уникнути війни за Фолклендські острови завдяки більш акуратному прогнозуванню?[5] В урядів набагато краще виходить розв'язувати війни, а не запобігати їм. І, якщо добре розібратися, виявиться, що війна не така вже й страшна для правителів – тих, хто на вершині, хто стоїть біля керма. Їхня влада зміцнюється, а влада для цих людей – велике благо. Вони відчують насагу, відчують, як зростає їхня значу-

щість, а жодних труднощів не відчувають. Їм не наказують воювати або працювати на фабриках; дивним чином їх не раяють і не вбивають, як звичайних людей; вони надто цінні, щоб жити на мізерному пайку. До Другої світової, незрівнянна жажливість якої змінила правила, найгіршою карою, що чекала на правителів після програної війни, була втрата роботи. Німецький кайзер просто пішов у відставку і переїхав у невеликий замиський палац.

Проте десять мільйонів людей загинули в Першій світовій війні 1914-1918 років через державні інтереси кайзерівського уряду, і сьогодні ніхто не згадає, у чому вони полягали. Від позиційної війни – до тотальної війни і геноциду: 35 мільйонів людей загинули у Другій світовій війні через божевільні державні інтереси гітлерівського уряду і державні інтереси імператора Японії, який залишився неушкодженим. З 1945 року люди щорічно гинуть у великих і малих війнах через чийсь державні інтереси.

Можливо, якщо не народ Радянського Союзу, якому не дають інформації, то його очільники в Кремлі зараз із тривогою роздумують, які ж саме державні інтереси вони захистили, вдершись до Афганістану. Я ніколи не розуміла, що за державні інтереси змусили уряд США втягнути Америку в її найтривалішу – але неоголошену – війну у В'єтнамі, та зрозуміло, що нічого життєво важливого в цій війні не було, оскільки, програвши, Америка ніяк не постраждала, справи йшли, як зазвичай. Утім, американський уряд ціною крові та грошей своїх громадян зробив ефектну заяву: маленьким азіатським країнам краще погоджуватися зі США, коли справа стосується того, що американський уряд вважає своїми інтересами. І, можливо, на думку Кремля, саме це і відбувається в Афганістані: дано сигнал, що на кордонах СРСР ви або поведіться як слід, або...

Для тих із нас, хто дивиться на світ очима людини, а не геополітики, захист державних інтересів СРСР в Афганістані та державних інтересів США у В'єтнамі мають вигляд божевілья, жорстокої катастрофи для простих людей: росіян, афганців, в'єтнамців, американців. Було б чудово, якби прості люди навчилися з обережністю і недовірою ставитися до вірусу, який поширюють уряди, – ідеї державних інтересів.

Було б чудово, але це малоімовірно. Наш дивовижний вид з дитинства запрограмований на патріотизм у дусі «це моя країна, права вона чи ні». Цікаво, як це звучить урду чи китайською? Попри неймовірну силу цієї фрази, вона безглузда. Моя країна не може бути права чи не права, вона просто існує як земля, мова, звичаї, культура. А та фраза, яку використовують для згуртування громадян на війні, мала б звучати так: «це мій уряд, правий він чи ні». Це була б корисна зміна, вона б змусила громадян замислитися, чи правильно чинить їхній уряд, чи фатально помиляється. Мені завжди подобалося різке зауваження Толстого про те, що «уряд – збори одних людей, які гвалтують інших»[6], але тепер я думаю, що старий росіянин був пророком. З моменту появи ядерної зброї все людство перебуває у владі урядів, які володіють цією силою, здатною знищити світ. Ніколи раніше люди, схильні робити помилки, якими є правителі, не володіли руйнівною міццю настільки небаченого масштабу.

Звичайно, нам кажуть, що ядерна зброя має суворо оборонний характер, це засіб стримування. Завдяки їй, кажуть наші уряди, ми сорок років живемо в мирі, що, очевидно, неправда. Що вони мають на увазі, так це те, що за ці сорок років не було воєн між наддержавами. Навіть описувати ядерну зброю як засіб стримування – означає брехати. Оскільки наддержави вже давно мають достатньо ядер-

ної зброї, щоб один раз знищити один одного (і весь інший світ), немає великої необхідності виробляти більше і більше таких озброєнь, щоб можна було знищити світ сорок разів. Але ядерна зброя перетворилася на Великий Бізнес, можливо, найбільший з усіх існуючих.

Десятки тисяч людей на вигідних умовах працюють в американській індустрії з виробництва ядерної зброї; у капіталістичному світі в цій сфері заробляють колосальні прибутки. «Зоряні війни»[7] – це величезний казенний пиріг і величезна дурість. Припускаю, що і в Радянському Союзі тисячі громадян отримують гарну винагороду, працюючи в такій важливій сфері, а всі витрати лягають на радянський народ, який зазнає поневірянь, адже грошей на все бракує, а важливішого за ядерну зброю немає нічого. Невеликі французькі та британські ядерні арсенали безглузді; через зарозумілість урядів Франції та Великої Британії громадяни цих країн змушені через податки платити за членство в ядерному клубі – але ж ці податки могли б піти на поліпшення умов життя.

Найбагатша держава у світі, США, витрачає немислимі гроші на військові цілі. У 1986 році Пентагон витратиме 1 мільярд доларів на день, 41 мільйон доларів на годину, 700 тисяч доларів на хвилину. З 1983 по 1989 рік тільки на ядерну зброю виділено 450 мільярдів доларів бюджетних грошей. Неможливо навіть уявити, який вигляд має така купа грошей, але непогано б відзначити, що в сьогоднішній Америці існують благодійні безкоштовні їдальні для бідняків і нетрі, які кишать щурами, а 35 мільйонів американців живуть за межею бідності, але ніхто з чиновників не в змозі помітити зв'язок між епідемією наркозалежності та злочинності серед безробітної, відкинутої молоді та тим, у яких убогих умовах вона змушена жити.

Експлуатація британських атомних підводних човнів, оснащених ядерними ракетами «Поларіс», коштує 1 мільйон фунтів на день, і хто знає, скільки мільйонів коштуватиме їхня заміна на новенькі «Трайденти»[8]. Подумайте, скільки всього можна було б зробити в найбільш депресивних міських районах Великої Британії на 365 мільйонів фунтів стерлінгів на рік: збудувати житло і центри відпочинку для молоді, висадити дерева і зелені насадження – створити навколишнє середовище, яке варто берегти, а не спалювати. Але на життя грошей ніколи не вистачає, а ось на озброєння, ядерне і звичайне, і на наші величезні військові установи кошти знайдуться завжди.

Але нашій владі видніше; найвища життєво важлива мета держави – захистити нас від нападу Радянського Союзу. Наша влада вільно говорить про «ворога» – така альтернативна назва для СРСР. Усі маневри – навіть нещодавні доволі милі маневри загонів місцевої самооборони у Великій Британії із захисту країни від радянських парашутистів – плануються і проводяться проти «ворога». Намір СРСР напасти на Західну Європу ми приймаємо як факт, щось настільки ж незаперечне, як те, що сонце сходить на сході; і всі тисячі одиниць ядерної зброї, розкидані Європою, розкидані Сполученими Штатами, усі військові ігри, плани, диспозиції ґрунтуються на цьому припущенні. Ми повинні бути постійно готові до нападу навіть на шкоду собі, адже якщо ми не будемо готові, прийдуть червоні.

Ніхто ніколи не відповідає на запитання: навіщо їм нападати? З якої причини, з якою метою Радянський Союз хоче напасти на Західну Європу і почати Третю світову війну, з ядерною зброєю чи без неї? Що їм потрібно від Західної Європи? Що вони отримують, намагаючись утримати 300 мільйонів вороже налаштованих людей? Нинішній амери-

канський уряд цілковито забув – а от росіяни не забули, – як Росію захопили і випалили майже до Москви і загинули двадцять мільйонів радянських громадян. Велика Вітчизняна війна для російського народу – не давня історія. Немає людини, яка побувала в Росії і не чула, з яким жахом росіяни говорять про війну і як пристрасно бажають миру.

Я звинувачую наші уряди, які вважають себе найосвіченішими, найдосвідченішими і наймогутнішими, в тому, що вони вивели нас на цей зловісний шлях. Насамперед винні лідери наддержав, ці тимчасові управителі, які поводяться так, ніби суперництво між Сполученими Штатами і Радянським Союзом – знаменніший епізод у довгій історії людства. Ми не можемо жити в божевіллі ядерної зброї. Це потрібно зупинити. Нам недостатньо ненадійних розрядок напруженості, які трапляються час від часу, недостатньо і договорів про обмеження озброєнь, за якими скорочується кількість одиниць якогось виду ядерної зброї, але зберігаються тисячі нових удосконалених моделей. Ми можемо і повинні почати із заморожування ядерних арсеналів – західних і радянських, а потім повністю їх позбутися. Ми могли б хіба що залишити одного мегатонного вбивцю наведеним на Москву, а іншого – на Вашингтон, щоб нагадувати урядам наддержав, що вони мають поводитися як дорослі й відповідальні люди та розв'язувати свої розбіжності за переговорним столом.

Сьогодні уряди тут, а через кілька років підуть; навіть диктатори не вічні. Сварки між країнами минуці: вороги перетворюються на союзників і навпаки. Жодна війна з тих, які знає історія нашого виду, не була останньою. До нинішніх часів: адже тепер ми знаємо, що ядерна війна може знищити нашу планету. Неможливо повірити, що якісь уряди – ці недовговічні фігури на дошці – привласнили собі право за

власною забаганкою покласти кінець людській історії. На випадок кінця світу правителям надають найкращі сховища, побудовані на гроші платників податків. Чи вірять вони, що зможуть або повинні пережити ядерну війну? Чи розраховують вони пересидіти загальну агонію в якомусь підземному бункері та вийти, щоб знову взяти владу у свої руки? Але ким вони збираються керувати? Ці притулки не дають мені спокою. Я навіть не знаю, що гірше: їхня моральна тупість чи ідіотська відсутність уяви.

Тим часом ми всі існуємо під загрозою знищення і витрачаємо наші гроші на ядерну зброю, тому що вони нападуть на Західну Європу, якщо вони посміють. Вони існують під загрозою знищення і витрачають свої гроші на ядерну зброю, тому що *ми* нападємо на Радянський Союз, якщо ми посміємо. Ми говоримо, що *їхній* страх перед нами – це параноя. А що щодо нашого страху перед *ними*? Дві параної стикаються одна з одною, отруюють сьогоднішня, роблять життя ненадійним, оскільки вперше людський рід не може бути впевнений, що він продовжить існувати. Це неприпустимий спосіб управління світом. Неприпустимий для кожного з нас, для всіх людей, що живуть на Землі.

Війна в Іспанії

Влітку 1936 року я перевіряла довідковий матеріал для свого роману в Бібліотеці світової війни в Штутгарті[9], коли нацистські газети почали повідомляти про битви в Іспанії. При цьому вони немов писали не про війну: складалося враження, що сили правопорядку атакує якийсь кровожерливий набрід. Цей набрід, який взагалі-то був армією законного

Зміст

Вступ. 1959 рік.....	3
Вступ. 1986 рік.....	12
Війна в Іспанії.....	20
Вибухи для всіх і кожного	27
Місто в облозі.....	39
Третя зима	54
Війна у Фінляндії.....	72
Бомби над Гельсінкі.....	75
Карельський фронт.....	83
Війна в Китаї.....	94
Кантонський фронт.....	100
Друга світова війна	118
Хлопці з бомбардувальників	122
Три поляки	130
Приїжджайте в Італію	140
Перше госпітальне судно	150
Карпатські улани	167
Готська лінія	178
Маленьке голландське містечко	189
Битва за Виступ	198

«Чорна вдова»	208
Das Deutsches Volk	220
Росіяни.....	232
Дахау.....	243
Війна на Яві	253
Подорож на Яву	259
Стежки слави.....	272
Вони говорили про мир	286
Війна у В'єтнамі.....	297
Війна нового типу.....	302
Сироти різного віку.....	311
Сайгонські бесіди.....	319
Обійми для в'єтконгівців.....	327
Вигнані	333
Справжня війна і війна слів	342
Постскрипtum	353
«Пустіть дітей...»	357
Останні слова про В'єтнам, 1987 рік	372
Шестиденна війна	384
Втрати і пропаганда	393
Чому тікали палестинці	400
Роздуми про священну корову	405
Війни в Центральній Америці.....	410
Царство терору	423

«Ми не маленькі мишки»	436
Висновок.....	443
Примітки	458

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Марта ГЕЛЛХОРН

ОБЛИЧЧЯ ВІЙНИ ВІЙСЬКОВА ХРОНІКА 1936-1988

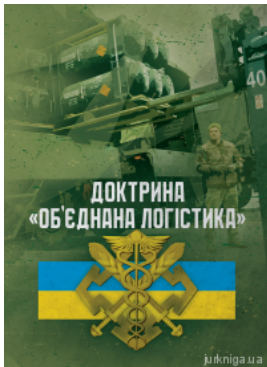
Переклад українською — Роман Гекурський

Підписано до друку 29.10.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 30,4. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

[Доктрина "Об'єднана логістика"](#)

[Перейти на сайт →](#)